

8. Право на правду: Чи потрібне скасування таємниці усиновлення? [Електронний ресурс] //Жіночий консорціум України. – Режим доступу: http://wcu-Network.org.ua/ua/defencerights/article/Pravo_na_pravdu_Chi_potrbne_skasuvannja_ta%D1%94mnic_usinovlennja
9. Правозахисники та громадські організації за скасування таємниці усиновлення [Електронний ресурс] //Україна без сиріт/ – Режим доступу: <http://www.ukrainabezsyr.it.org/shablon-article/article/122312>
10. Про доступ до публічної інформації: Закон України, від 13 січня 2011 року № 2939-VI //Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
11. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України, від 13 січня 2005 року № 2342-IV //Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 6. – Ст. 147.
12. Про затвердження Порядку ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України, від 28 серпня 2003 р. № 1377. – Режим доступу: <http://www.rada.ua>
13. Про охорону дитинства: Закон України, від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Голос України. – 06.06.2001. – № 98.
14. Сімейний кодекс України: Закон, від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
15. Цивільний процесуальний кодекс України Закон, від 18 березня 2004 року № 1618-IV //Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 40–41. – 42. – Ст. 492.

ПЕТРЕНКО В. В.,

аспірант

(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

**ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ РИБАЛЬСТВА
ТА ОХОРОНИ РИБНИХ ЗАПАСІВ В УКРАЇНІ**

УДК 342.95

Визначено поняття адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів; проаналізовано основні адміністративні правопорушення в сфері охорони рибних запасів; охарактеризовано види адміністративних санкцій за порушення правил рибальства.

***Ключові слова:** правила рибальства, охорона рибних запасів, адміністративна відповідальність, порушення правил рибальства та охорони рибних запасів.*

Определено понятие административной ответственности за нарушение правил рыболовства и охраны рыбных запасов; проанализированы основные административные правонарушения в сфере охраны рыбных запасов; охарактеризованы виды административных санкций за нарушение правил рыболовства.

***Ключевые слова:** правила рыболовства, охрана рыбных запасов, административная ответственность, нарушение правил рыболовства и охраны рыбных запасов.*

The paper defined the concept of "administrative liability for violations of fisheries

and fish stocks", analyzed the main administrative violations in the field of fisheries, characterized types of administrative penalties for violations of fisheries.

Key words: *fishing regulations, protection of fish stocks, administrative responsibility, violations of fisheries and fish stocks.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку ринкових відносин, відсутності їх чітко сформованої моделі, що призводить до неконтрольованого обігу та споживання товарів, у тому числі природного походження, досить актуально питання незаконного використання та споживання природних ресурсів, об'єктів тваринного та рослинного світу. Через загальнодоступність і відкритість особливо гостро ця проблема порушується у сфері використання рибних ресурсів. Незаконний вилов риби, порушення правил рибальства та охорони рибних ресурсів призводить не тільки до постійного скорочення обсягу рибних запасів, але й до суттєвого погіршення екологічної ситуації в країні в цілому. Все це обумовлює необхідність ґрунтовного та комплексного розв'язання проблеми охорони рибних запасів, у тому числі через засоби притягнення винних у порушенні правил рибальства до адміністративної відповідальності.

У юридичній літературі загальним проблемам адміністративної відповідальності, а також державного управління у сфері охорони природних ресурсів та рибного господарства присвячено праці таких науковців, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Є.В. Курінний, В.М. Плішкін, В.С. Стефанюк, Ю.А. Тихомиров та ін. Проте досить актуальним залишається питання адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів через відсутність комплексних досліджень у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті – визначення поняття й особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: визначити поняття адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності; сформулювати поняття адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів; визначити та охарактеризувати види адміністративних правопорушень у сфері порушення правил рибальства та охорони рибних запасів.

Результати дослідження. Адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів – це один із видів юридичної відповідальності. Відповідно, для з'ясування її сутності й особливостей необхідно визначити поняття юридичної відповідальності. У наукових джерелах висловлюються різні погляди з цього приводу. Так, на думку О. С. Йоффе, юридична відповідальність – це міра державного примусу, заснованого на юридичному та суспільному засудженні поведінки правопорушника, що виражається у встановленні для нього певних негативних наслідків у вигляді обмежень особистого та майнового характеру [1, с. 26]. Таким чином, автор наголошує, що юридична відповідальність завжди пов'язана з суспільним і державним осудом, який у кінцевому рахунку виражається в певних обмеженнях. Як міра державного примусу юридична відповідальність обов'язково регламентується правовими нормами, на відміну від суспільно-моральної відповідальності, оскільки юридична відповідальність не може існувати поза правом. Тобто в законі чітко визначається діяння, яке заслуговує на державний та суспільний осуд й одночасно виступає підставою для притягнення особи, яка вчинила це діяння, до юридичної відповідальності, а також міру такої відповідальності (характер). Правове визначення підстав та міри юридичної відповідальності є гарантією законності її застосування.

В.Д. Перевалов визначає юридичну відповідальність як застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі обмежень особистого, організаційного чи майнового характеру [2, с. 99]. В цьому визначенні також наголошується на тому, що види заходів державного примусу, їх характер обов'язково містяться в санкції юридичної норми, яка визначає відповідний вид

юридичної відповідальності.

У правовій літературі юридичну відповідальність прийнято поділяти на перспективну (позитивну) і ретроспективну (негативну). Зокрема В. В. Копейчиков визначає позитивну юридичну відповідальність, як сумлінне виконання своїх обов'язків перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей та окремою особою. Ретроспективна юридична відповідальність, на думку автора, – це специфічні правовідносини між державою і правопорушником унаслідок державно-правового примусу, що характеризуються засудженням протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку перетерпіти позбавлення і несприятливі наслідки особистого, майнового, організаційного характеру за скоєне правопорушення [3, с. 34]. Перспективна юридична відповідальність нерозривно пов'язана із внутрішніми переконаннями суб'єкта такої відповідальності, його ставленням до об'єктивної дійсності та виконуваних ним обов'язків. Свідома й сумлінна особистість несе відповідальність перед суспільством та перед самим собою.

Ретроспективна юридична відповідальність устанавлюється як відповідь на незаконні або протиправні дії чи бездіяльність несумлінних членів суспільства, які фактично вже вчинено. Така юридична відповідальність відіграє потрібну роль: по-перше, вона забезпечує покарання особи, винної у вчиненні порушення закону; по-друге, спрямована на перевиховання особи, запобігаючи вчиненню нею нових порушень у майбутньому; по-третє, слугує застереженням для інших, тобто встановлення юридичної відповідальності та належності діяння до протиправного або злочинного створює умови для попередження їх учинення громадянами.

Таким чином, перспективна та ретроспективна юридична відповідальність – це різні сторони й характеристики одного правового явища. Традиційно юридична відповідальність поділяється на декілька видів, зокрема, залежно від підстави її застосування. Одним із таких видів виступає адміністративна відповідальність. На відміну від кримінальної, підставою її застосування є адміністративні правопорушення, які за спричиненою ними шкодою менш небезпечні, ніж злочини. Проте це не єдина відмінність. У правових джерелах існує декілька визначень категорії «адміністративна відповідальність».

Так, на думку О.М. Якуби, адміністративна відповідальність – це відповідальність громадян і посадових осіб перед органами державного управління, а у випадках, визначених законом, – перед судом за винне порушення загальнообов'язкових адміністративно-правових норм, що виражається у застосуванні до порушників установлених адміністративних санкцій [4, с. 80]. Отже, із даного визначення випливає, що адміністративна відповідальність також відрізняється від інших видів юридичної відповідальності тим, що відповідно до законодавства її застосування входить до повноважень не тільки суду, але й адміністративних органів.

В.В. Копейчиков вважає, що під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення, що за своїм характером не тягне за собою відповідно до чинного законодавства кримінальну відповідальність [3, с. 12]. Таким чином, автор наголошує: важливою характерною особливістю саме адміністративної відповідальності є те, що підставою притягнення особи до цього виду відповідальності є протиправне діяння, яке за заподіяною ним шкодою не на стільки значне, щоб тягнути за собою кримінальну відповідальність. З цього приводу Д. Лук'янець зазначає, що підставою притягнення особи до адміністративної відповідальності є адміністративні правопорушення, які вчиняються юридичними або фізичними особами, та є суспільно шкідливими, але не небезпечними [5, с. 7]. Отже, ще одна особливість адміністративної відповідальності – її суб'єктом є не виключно фізичні особи, як у кримінальній, а також юридичні особи. Однак повністю погодитись з автором у тому, що адміністративні правопорушення не становлять суспільної небезпеки, а лише завдають суспільної шкоди, не можна. Справді, така небезпека незначна, але про повну її відсутність говорити не слід. Зокрема, про це свідчить легітимне визначення категорії «адміністративне правопорушення», яким визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи

бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6].

Отже, можемо узагальнити: адміністративна відповідальність характеризується такими особливостями: 1) підставою її застосування завжди є адміністративні правопорушення (проступки), визначені в Кодексі про адміністративні правопорушення; 2) суб'єктом може виступати як фізична, так і юридична особа; 3) притягнення до адміністративної відповідальності входить до повноважень адміністративних органів або судів; 4) виражається у встановленні обмежень майнового та особистісного характеру; 5) є правовим засобом охорони правопорядку та суспільних інтересів.

Таким чином, адміністративну відповідальність можна визначити як вид юридичної відповідальності, що застосовується до фізичних або юридичних осіб, винних у вчиненні адміністративного правопорушення (проступку), визнаного таким законодавством України, й полягає у встановленні відповідними суб'єктами обмежень майнового чи особистого характеру з метою покарання винної особи, відшкодуванні завданої нею шкоди та запобігання вчинення нових правопорушень нею та іншими громадянами.

Підставою притягнення до адміністративної відповідальності, як вже зазначалось, є вчинення адміністративного правопорушення (проступку). Кодекс про адміністративні правопорушення містить тринадцять глав Особливої частини, кожна з яких присвячено окремому об'єкту охорони. Адміністративні правопорушення у сфері встановлених правил рибальства та охорони рибних ресурсів не зосереджено в одній окремій главі, а містяться в декількох із них. Зокрема, ст. 240 Кодексу про адміністративні правопорушення визначає повноваження органів рибоохорони як такі, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил рибальства й охорони рибних запасів, передбачених ст. 50, ч. 3 ст. 85, ст. 86-1, 91-2, 188-5 Кодексу [6]. Розглянемо кожен із цих видів правопорушень та відстежимо особливості адміністративної відповідальності за їх учинення.

Так, ст. 50 Кодексу про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення права державної власності на тваринний світ, а саме, за самовільну переуступку права користування об'єктами тваринного світу, а також укладення інших угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на тваринний світ [6]. Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері захисту об'єктів державної власності, зокрема, тваринного світу, частину якого становлять риби та інші водні живі ресурси.

Законом України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» визначається, що риба та інші водні живі ресурси (водні біоресурси) – це сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливо без перебування (знаходження) у воді. До водних живих ресурсів належать: прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі моллюски, ракоподібні, черви, голкошкіри, губки, у тому числі моллюски, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, головоногі, водорості та інші водні рослини [7]. Таким чином, предметом адміністративного правопорушення, визначеного ст. 50 Кодексу про адміністративні правопорушення, яке належить до відання органів рибної охорони, виступають усі зазначені види риби та інших живих водних ресурсів.

Законодавством встановлено, що користування рибними ресурсами може бути загальним і спеціальним. Спеціальне використання риби, інших водних живих ресурсів здійснюється суб'єктами господарювання, їх об'єднаннями переважно за плату в межах встановлених лімітів (квот) за наявності ліцензій (дозволів) та позитивних ветеринарно-санітарних оцінок стану промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення та показників безпеки риби, інших водних живих ресурсів (визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини) [7]. Порядок здійснення спеціального використання рибних ресурсів визначається «Інструкцією про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів» підпри-

смствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, громадянами України, іноземцями й особами без громадянства у рибогосподарських водних об'єктах, у тому числі внутрішніх морських водах і територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України [8].

Загальне користування об'єктами рибного світу полягає у безоплатному вилові риби, добуванні водних безхребетних і збиранні водних рослин з метою особистого споживання у спеціально визначених для цього рибогосподарських водоймах, крім тих, що містяться у межах об'єктів природно-заповідного фонду, риборозплідних господарств, питних і технічних водойм [9, с. 114]. Загальне користування рибними об'єктами також має свої встановлені правила – правила рибальства. Відповідно до Закону «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» правила рибальства – це нормативно-правові акти, які у визначеному районі дії встановлюють умови, способи добування, допустимі до вилучення розміри водних біоресурсів, вимоги щодо їх охорони, а також можуть визначати кількість, типи, розміри, технічні характеристики суден флоту рибної промисловості та знарядь вилову, умови користування рибогосподарськими водними об'єктами та навантаження на них [10].

За порушення правил рибальства передбачається адміністративна відповідальність відповідно до ч. 3 ст. 85 Кодексу про адміністративні правопорушення [6]. Незаконне рибальство – це рибальська діяльність, яка здійснюється: рибальськими суднами у водах під юрисдикцією держави без дозволу цієї держави або з порушенням її законів чи регламентів; рибальськими суднами під прапором держав, які є договірними сторонами міжнародних регіональних рибогосподарських організацій, що здійснюють промисел із порушенням заходів щодо збереження та управління, ухвалених цими організаціями, або відповідних положень міжнародного права; рибальськими суднами з порушенням національного законодавства або міжнародно-правових зобов'язань, включаючи зобов'язання держав, що співпрацюють у рамках міжнародних регіональних рибогосподарських організацій [10].

До інших адміністративних правопорушень у сфері охоронних рибних запасів належать: експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням (с. 86-1 КпАП), перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (с. 91-2 КпАП), невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів (с. 188-5 КпАП). Усі означені категорії адміністративних правопорушень підвідомчі органам рибної охорони. Однак серед адміністративних правопорушень у сфері охорони рибних запасів є такі категорії, які підвідомчі судам (ч. 4 ст. 85 – грубе порушення правил рибальства) або іншим органам державного управління (ст. 88 – незаконне вивезення з України та ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу тощо) [6].

Більшість адміністративних правопорушень у сфері охорони рибних запасів та встановлених правил рибальства містяться у гл. 7 Кодексу про адміністративні правопорушення – Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини. Деякі з адміністративних правопорушень у зазначеній сфері записано до гл. 6 (посягання на власність), зокрема, ст. 50, та глави 15 (посягання на встановлений порядок управління), зокрема, ст. 188-5. Зарахування адміністративних правопорушень у галузі охорони рибних запасів до різних глав Кодексу про адміністративні правопорушення свідчить про їх багатооб'єктність – крім безпосередньо встановленого порядку рибальства та використання рибних ресурсів об'єктами цих правопорушень можуть бути право власності (держави) або встановлений порядок державного управління.

Із суб'єктивної сторони ці правопорушення характеризуються, як правило, умисною формою вини. Об'єктивна сторона визначається в основному активними діями.

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері охорони рибних запасів та встановленого порядку рибальства передбачає штраф у розмірі від 3 (ст. 50) до 40 неопо-

датковуваних (ч. 4 ст. 85) мінімумів доходів громадян.

Отже, особливості адміністративної відповідальності у сфері охорони рибних запасів та встановленого порядку рибальства такі: 1) особливий об'єкт охорони – встановлений порядок рибальства та охорони рибних запасів; 2) суб'єктом відповідальності є фізичні або юридичні особи, винні у порушенні правил рибальства та охорони рибних запасів; 3) органами, уповноваженими накладати адміністративні стягнення, є державні органи рибної охорони, суди, митні органи тощо; 4) мірою адміністративної відповідальності в зазначеній сфері є попередження та адміністративний штраф з конфіскацією знаряддя правопорушення або без такого.

Висновки. Таким чином, адміністративну відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів можна визначити як передбачені законодавством України несприятливі наслідки майнового характеру, що настають для фізичних або юридичних осіб за вчинення адміністративного правопорушення, об'єктом якого виступає встановлений порядок рибальства та охорони рибних запасів.

Список використаних джерел:

1. Иоффе О.С. Вопросы теории права /О.С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М.: Госюриздат, 1961. – 484 с.
2. Теория государства и права: учебник для вузов. – 2-е изд., изм. и доп. ; под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. – М.: Издат. группа НОРМА-ИНФРА М, 2000. – 435 с.
3. Правознавство: підручник /ред. В.В. Копейчиков. – 7 вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
4. Якуба О.М. Административная ответственность /Якуба О.М. – М.: Юрид. лит., 1972. – 152 с.
5. Лукьянец Д. Юридическое лицо как субъект административной ответственности: дополнительные аргументы за / Д. Лукьянец // Юридическая практика. – 2001. – № 18 (176). – С. 1–9.
6. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України, від 07.12.1984 р., № 8073–Х //Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
7. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України, від 06.02.2003 № 486-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 15. – Ст. 107.
8. Про затвердження Інструкції про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів : спільний наказ Міністерства аграрної політики України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, від 11.11.2005 № 623/404 //Офіційний вісник України, 2005. – № 49. – Ст. 148.
9. Екологічне право України: підручник; за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – К.: Право, 2005. – 380 с.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України, від 08.07.2011 № 3677-VI // Відомості Верховної Ради України, 2012. – № 17. – Ст. 155.

